

ZA ANDREJOM KOPČOKOM

(15. 5. 1928 – 7. 5. 2008)

FILOZOFIA
Roč. 63, 2008, č. 6

FILOZOF PROTI NEPRIAZNI DOBY

Filozofická a publicistická tvorba Andreja Kopčoka odráža v sebe všetky peripetie, ktorými prešla slovenská filozofia a slovenská spoločnosť v druhej polovici 20. storočia. Základnú a strednú školu absolvoval vo svojom rodisku v Petrovci a po štúdiách v Krakove, Belehrade a v Bratislave vstupuje do filozofie na začiatku 50. rokov. V šesťdesiatych rokoch patrí k tým, ktorí sa podieľajú na obnove autentického filozofického myslenia. „Normalizácia“ filozofických pracovísk na začiatku sedemdesiatych rokov ho vyradila na dlhé roky z filozofického života. Až rozpad systému „reálneho socializmu“ na prelome rokov 1989/90 mu umožnil návrat do aktívneho filozofického života.

Päťdesiate roky, predovšetkým ich prvá polovica, boli v znamení bezohľadnej ideologizácie a degradácie filozofického myslenia.

Diferencovanejší pohľad na filozofickú produkciu v prvej polovici päťdesiatych rokov však ukazuje, že v týchto rokoch vstúpila do filozofie generácia, ktorej záležalo viac na filozofii ako na ideológii a ktorá postupne cez tápania a možné odbočky hľadá a nakoniec aj nachádza cestu k skutočnej filozofii. Cesta späť k filozofii bola kľukatá, postupné oslobodzovanie sa od bremena jednostrannej ideológie však prebiehalo vo všetkých filozofických disciplínach a najvýraznejšie sa prejavilo u tých, ktorí sa zaoberali dejinami slovenského filozofického myslenia. Dnes, keď hodnotíme vývoj slovenského filozofického myslenia po roku 1948, musíme uznať, že práve oblasť dejín filozofie, skúmania vývoja slovenského filozofického myslenia bola najživšia, tu sa odohrali najdôležitejšie polemiky a tu sa najostrejšie vyhrotili stanoviská, tu sa najzreteľnejšie filozofia postavila proti ideológii.

Andrej Kopčok bol a je v diskusiách o dejinách slovenského filozofického myslenia prítomný dvomi spôsobmi: V šesťdesiatych rokoch bol ich priamym účastníkom. Aj on spolu s Elenou Várossovou a ďalšími sa od konca päťdesiatych rokov pričínil o objektívnejší pohľad na dejiny slovenského myslenia, o to, aby filozofické idey boli skúmané v adekvátnych dobových a kultúrno-historických kontextoch. Vlastne až do konca života centrálnou zložkou diela Andreja Kopčoka zostali dejiny slovenského filozofického myslenia. K tomuto okruhu sa vzťahujú jeho prvé štúdie – o Jankovi Kráľovi a Štefanovi Launerovi, o názoroch prvých slovenských socialistov. Dobové tlaky podnecovali k jednostrannosti, k umiestňovaniu tematizovaných filozofických koncepcií na osi „materializmus“ – „idealizmus“, „pokrokový“ – „spiatočnícky“. Andrej Kopčok už vo svojich prvých štúdiách dokázal odolať tlaku dobových schém, dokázal si uchovať vlastný hlas a videl vývoj slovenského filozofického a politického myslenia v reálnych historických súvislostiach. Nakoniec, už samotnými témami, ktoré si volil, sa dostával nad dobové jednostrannosti. Nemenej dôležitým počínom sú však aj jeho štúdie o dejinách slovenského filozofického myslenia napísané po roku 1989.

V nich venuje pozornosť rekonštrukcii a ozrejmeniu metodologických sporov konca päťdesiatych a začiatku šesťdesiatych rokov. Ruptúra obdobia normalizácie a radikálna

zmena paradigiem myslenia po roku 1989 totiž mimoriadne sťažili pochopenie predpokladov, obsahu a reálneho dosahu, a teda aj filozofických dimenzií sporov z prvej polovice šesťdesiatych rokov. Zároveň, a to je tiež jeho pozoruhodná črta, Andrej Kopčok dianie v slovenskej filozofii v šesťdesiatych rokoch neheroizuje, vidí ho v konkrétnych súvislostiach a dobových obmedzeniach. Ukazuje, že vyslobodzovanie sa z pút ortodoxie, kritické vyrovnávanie sa dogmatickými verziami marxizmu, či už so stalinskou, alebo aj s leninskou, bolo rozsiahlym historickým procesom, ktorý prebehol nielen v krajinách, ktoré boli v sovietskej zóne vplyvu, ale vo všetkých krajinách, v ktorých sa utvorilo ľavicové myšlienkové prostredie. Sily vzdoru voči dogmatizovanému marxizmu čerpali svoju inšpiráciu z rôznych zdrojov: Dôležitú úlohu hral návrat k domácim ideovým tradíciám, u nás predovšetkým návrat k tradícii štrukturalistického myslenia; dôležitou zložkou bola aj recepcia prvkov západného marxizmu, ktorý bol menej dogmatizovaný ako ten „východný“. Dnes, z odstupu, možno zreteľne vidieť, že v krajinách „východného bloku“ najsilnejším akceleratorom procesov vymaňovania sa spod mamu dogmatizmu bolo oboznamovanie sa s myšlienkovými pohybmi v prostrediach, ktoré sa vyrovnávali s podobnými problémami. V našom slovenskom a československom kontexte to boli odozvy na myšlienkové vrenie v susednom Poľsku, ale najmä na myšlienkové podnety skupín mysliteľov, ktoré pôsobili na pôde juhoslovanského časopisu Praxis. Andrej Kopčok zohral kľúčovú úlohu pri sprostredkovaní ideových podnetov tak z Juhoslávie, ako aj z Poľska. Podrobne sledoval, čo sa dialo vo filozofii v Belehrade, Záhrebe a čiastočne aj v Lubľani, vo Varšave a v Krakove a využil všetky vtedy dostupné možnosti, aby s tým oboznámil slovenskú a českú verejnosť. Osobitnú pozornosť venoval myšlienkovému vreniu okolo časopisu Praxis, v ktorom rozhodujúcu úlohu hrali chorvátski a srbskí myslitelia. Práve oni na Slovensku otvárali cestu k slobodnejšiemu a nezaujatejšiemu mysleniu. Osobné kontakty s nimi a vydanie zborníka prác juhoslovanských mysliteľov, *Človek a odcudzenie* znamenali zásadný posun aj v slovenskom filozofickom myslení. Podobnú úlohu zohrali aj zborníky *Spytovanie sa na človeka* a *Spory o teórii odrazu*, v ktorých sa dostali k slovu aj poľskí myslitelia. Málokedy mal preklad filozofických statí do slovenčiny tak významné účinky a stal sa tak silným zdrojom inšpirácie ako v tomto prípade. Poslaniu sprostredkovať medzi slovenským a chorvátskym filozofickým prostredím zostal verný aj deväťdesiatych rokoch. Práve on inicioval výber z diel súčasnej chorvátskej filozofie, ktorý pod názvom *Človek – demokracia – poznanie* vyšiel vo vydavateľstve Kalligram.

V diele Andreja Kopčoka hrala dôležitú úlohu aj politická a historická publicistika. Jeho články z druhej polovice šesťdesiatych rokov, ktoré uverejňoval v denníkoch a v týždenníkoch, patrili k najradikálnejším a zároveň k najpremyslenejším odmietnutiam dogmatizmu a sektárskej politiky. Práve politická publicistika sa stala najväčším trňom v oku previerkových komisií, ktoré rozhodovali o tom, kto môže zostať v normalizovanej filozofii, a kto nie.

Významnou zložkou publicistickej aktivity Andreja Kopčoka sú aj historické state o udalostiach a osobnostiach slovenského spoločenstva z Vojvodiny. Sú dôležitým príspevkom ku kultúrnej reintegrácii slovenského národa, k prekonaniu izolácie, ktorá bola dôsledkom rozdielneho historického vývoja Slovenska a Juhoslávie. Veď doteraz si ešte materské kultúrne prostredie neosvojilo všetko, čo bolo vytvorené v emigrácii, ani to, čo vytvorili slovenské spoločenstvá mimo hraníc Slovenska. Práve vo vzťahu k vojvodin-

k vojvodinským Slovákom máme vari najviac podlžnosti.

Na záver treba spomenúť ešte jeden moment pôsobenia Andreja Kopčka. Koniec roku 1989 postavil slovenské filozofické spoločenstvo pred ťažkú úlohu, pred ťažké morálne a aj osobné dilemy. Každý z členov tohto spoločenstva si musel položiť otázku zmyslu a morálnych dimenzií svojho pôsobenia pred rokom 1989. Išlo o to, ako sa vyrovnat' s tým, že jedna časť bola po roku 1969 vyradená z filozofického života, iná časť bola obmedzená na pasívnu existenciu a boli aj ľudia, ktorí priamo profitovali z obdobia normalizácie. Nakoniec, išlo o to, vyrovnat' sa s celým komplexom toho, čo sa udialo po roku 1948. Andrej Kopček vtedy zohral mimoriadne pozitívnu úlohu tým, že dokázal sprostredkovať komunikáciu medzi všetkými, ktorým záležalo na filozofii. Mal vari najväčšiu zásluhu na tom, že sa filozofické spoločenstvo nevybralo cestou vyrovnávania si „osobných účtov“, ale že svoju pozornosť sústredilo na vecnú problematiku obnovy plnohodnotného filozofického života, na podnecovanie a obnovu plurality filozofického života po Novembri 1989. Jeho rozvaha a nadhľad umožnili, že sa uchovalo všetko cenné, čo vzniklo pred rokom 1989, a pritom si filozofické spoločenstvo zachovalo sebakritický a kritický postoj k daniu pred rokom 1989. V hodnotení diania v slovenskej filozofie v rokoch 1948 – 1989, ale najmä v päťdesiatych rokoch, je Andrej Kopček jednoznačný: ide o obdobie, keď integrita filozofického myslenia bola narušovaná vonkajšími, predovšetkým politickými silami. Pochopenie historických predpokladov a pozadia diania vo filozofii mu umožnilo vidieť dianie v šesťdesiatych rokoch, ale aj v rokoch „normalizácie“ v jeho komplexnosti.

Andrej Kopček zohral významnú úlohu vo vydávaní časopisu *Filozofia* i pri jeho rekonštrukcii v 90-tych rokoch. Ako člen redakčnej rady a neskôr ako člen jeho redakčného kolégia patril k najiniciatívnejším členom týchto orgánov, práve on bol gestorom niekoľkých tematických čísel časopisu. Jeho edičná aktivita prekračovala súčasne i nad rámec Slovenskej akadémie vied – už v šesťdesiatych rokoch sa pričínil napríklad o pozoruhodnú úroveň edície *Filozofické aktuality*, vydávanej vo Vydavateľstve politickej literatúry (neskôr v *Epoche* a v *Pravde*). Od založenia časopisu *Historická revue* až doneďavna bol členom jeho redakčnej rady atď. Z knižných vydaní, ktoré inicioval v poslednom období, treba uviesť najmä kolektívnu monografiu *Dejiny filozofie na Slovensku v XX. storočí*. Doba sa nám vždy „prihodí“, nevolíme si ju, sme do nej „vrhnutí“. Závisí však len od nás, čo z nej urobíme, do akej miery si proti dobovým tlakom dokážeme uchovať svoju identitu, dokážeme jej povedať svoje slovo. Vlastne len druhá polovica šesťdesiatych rokov a roky po zlome 1989 boli priestorom, v ktorom mohol Andrej Kopček rozvinúť svoju aktivitu, v ktorom sa jeho iniciatívy stretali s priaznivou odozvou. Pohľad na jeho dielo dokazuje, že Andrej Kopček vedel vzdorovať nepriazni doby, dokázal využiť úseky, v ktorých doba ukazovala svoju priaznivejšiu tvár. Nemôže byť pochyb o tom, že patrí k najvýraznejším postavám vývoja slovenskej filozofie v ostatnom polstoročí.

František Novosád